

Notitie Cultuurhistorische Waarde

W-Hal, TU/e

Inleiding

Crimson Architectural Historians is gevraagd om op de kortst mogelijke termijn een notitie te schrijven over de W-Hal, het oude gebouw voor de Faculteit Werktuigbouwkunde, een centraal onderdeel van de campus van de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e). Het doel van deze notitie is te komen tot een cultuurhistorische waardebeoordeling van dit gebouw en tot een idee van de bandbreedte waarbinnen de architecten, die zich met dit gebouw gaan bezighouden, zich zouden kunnen bewegen.

De context van deze vraag is tweeledig: ten eerste is er de autonome vraag naar de cultuurhistorische waarde van het gehele architectonische en stedenbouwkundige erfgoed van de campus, voortkomend uit de ambitieuze plannen in het kader van het project Campus 2020, waarbij een groot deel van het vastgoed vernieuwd, vervangen of afgestoten zal worden. Ten tweede ligt er een verzoek aan de afdeling monumentenzorg van de Eindhovense Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer om juist de W-Hal de status van een gemeentelijk monument te geven en het daardoor te beschermen tegen ingrijpende transformatieplannen en uiteraard sloop. Dit verzoek tot bescherming wordt door het College van Bestuur van de TU/e in hoge mate betreurd, omdat het dreigt het proces en de vrijheid van 'Campus 2020' (de toekomstplannen van de TU/e) te verstoren.

Omdat in de plannen van Campus 2020 de locatie W-Hal de eerste is die ontwikkeld zal gaan worden, doet zich nu de situatie voor dat er geen tijd is om eerst een brede cultuurhistorische visie op de campus als geheel samen te stellen, zoals vereist voor een dergelijk project, maar dat eerst één gebouw eruit wordt gelicht voor een cultuurhistorische waardebeoordeling. Het probleem is niet het verschil van inzicht en in belang tussen het College van Bestuur van de TU/e en de Stichting Bescherming Wederopbouwverfgoed Eindhoven die het verzoek tot bescherming hebben ingediend, maar het late tijdstip waarop dit gebeurt, of: het tot nu toe ontbreken van een cultuurhistorische visie op de campus als geheel.

Er is dus sprake van een zekere mismatch in de verschillende processen van enerzijds het project Campus 2020 en anderzijds de gemeentelijke monumentenzorg. Dit brengt het risico met zich mee dat er op een te beperkte manier, als een geïsoleerd object, naar de W-hal wordt gekeken en dat er onvoldoende begrip is voor de bredere context waarbinnen het gebouw zich bevindt, zowel cultuurhistorisch als vastgoedtechnisch. Anderzijds brengt de procesmatige mismatch met zich mee dat er een zekere polarisatie van posities kan ontstaan, waardoor zowel intern als in de communicatie naar buiten de opties zich vernauwen tot een digitale keuze: óf sloop en nieuwbouw, óf bescherming en restauratie.

Het is de bedoeling van deze notitie om ondanks de extreem korte termijn toch vanuit een iets bredere context naar de prangende vraag van de mogelijke monumentwaardigheid van de W-hal te kijken, en enige aanwijzingen te geven over de bandbreedte waarbinnen de architecten – die reeds in de startblokken

staan om te kunnen beginnen – aan dit gebouw en op deze locatie kunnen werken. Hiermee wordt uiteraard ver vooruitgelopen op het verschijnen van een eventuele cultuurhistorische visie op de campus van geheel, een document dat inzicht zal geven in hoe deze gebouwen en de openbare ruimte eromheen op elkaar aansluiten, welke accenten er gelegd moeten worden bij bescherming dan wel vernieuwing, wat het effect is van specifieke ingrepen op het geheel en hoe de gebouwen en ruimtes gelezen en gewaardeerd moeten worden.

Het is dan ook onvermijdelijk dat er uitspraken worden gedaan over de campus als geheel, maar ook dat deze uitspraken zich tot de grote lijnen zullen beperken. Tevens is het duidelijk dat het hier niet gaat om een studie die zich in alle rust kan ontwikkelen, puur vanuit de inhoud en op zijn eigen tempo, maar om een notitie die zich zeer bewust is van het strategische landschap waarin zij zich bevindt, met verschillende partijen die met geheel andere criteria en belangen naar één en hetzelfde object kijken. Het is onze bedoeling dat deze criteria en belangen zoveel mogelijk worden meegenomen, maar dat toch de cultuurhistorische (toekomst)waarde van het gebouw en het complex centraal komt te staan en zelfs voor een deel ontstijgt aan de tijdelijke deelbelangen van de verschillende partijen.

De notitie bestaat achtereenvolgens uit een beoordeling van het gebouw als een monumentaal object en vastgoedobject, een beoordeling van het gebouw vanuit de bredere context van de campus en vanuit de concepten hierachter, uit drie beschermings/vernieuwings scenario's, een synthese van deze scenario's die leidt tot een opdeling van het gebouw in essentiële onderdelen en tenslotte uit een suggestie voor de bandbreedte voor de herontwikkeling die uit het voorgaande voortkomt.

1. W-Hal als monumentaal object

Wanneer we, zoals de Stichting Bescherming Wederopbouwverfgoed Eindhoven, kijken naar de W-Hal als naar een architectonisch object met cultuurhistorische waarde, valt direct op hoe vanzelfsprekend het gebouw scoort op de punten die zijn uitgezet in de Matrix waardestelling gemeentelijke monumenten Eindhoven. Deze matrix verschilt overigens niet zo erg van de criteria die in andere gemeenten in Nederland worden gebruikt.

Eerst zijn er de punten die te maken hebben met de schoonheid van het gebouw: De architectonische waarde is hoog vanwege de principiële toepassing van Van Embdens maatvoering en details, toegepast met gebruikmaking van de meest moderne en eigentijdse constructietechnieken. Bovendien heeft het gebouw een onmiskenbaar spectaculair karakter: het is groots, wijds, transparant, licht en het heeft een opvallend driedimensionaal damborddak.

De authenticiteit van dit gebouw is voor een kwetsbaar gebouw van deze schaal en ouderdom bijzonder te noemen; er zijn weinig onomkeerbare ingrepen gedaan. Uiteraard zijn delen in slechte staat, zoals de rottende kozijnen, maar niets staat een restauratieve aanpak hiervan in de weg.

Binnen zijn context speelt het gebouw nog steeds een belangrijke rol; deze is namelijk niet principieel veranderd wat betreft ruimtelijkheid, wel wat betreft gebruik. Maar hoewel de oorspronkelijke functie grotendeels verdwenen is, fungeert het gebouw nog steeds als een ontmoetingsruimte en een centrale plek in de campus.

Dan zijn er een aantal wetenschappelijke categorieën om het gebouw in zijn huidige staat te beschrijven.

De waarde van het gebouw voor de naoorlogse Nederlandse architectuur is hoog te noemen. Het is een bijzonder voorbeeld van de toepassing van moderne constructietechnieken bij het overkappen van grote ruimtes; het is een sleutelwerk geweest in het omvangrijke en zeer invloedrijke oeuvre van Van Embden en daarmee ook van het latere bureau OD 205. Bovendien is het gebouw in zijn combinatie van soms classicistische details en puur technologische constructies als tekenend te beschouwen voor de absolute consensus die heerste over het gebruik van de meest moderne technieken, bij architecten met totaal verschillende achtergronden. Ook voor een architect met een achtergrond als Van Embden, die niet tot de modernisten behoorde, was het opportuun om een 'high tech' gebouw als de W-hal te ontwerpen.

Als typologie is het gebouw niet alleen zeldzaam, maar ook invloedrijk geweest (die invloed zien we terug in het latere werk van bureaus als Cepezed en Benthem en Crouwel) en tegelijkertijd tekenend voor zijn tijd. De massaliteit, de transparantie en de lichtheid zijn te zien als een teken van moderniteit en vooruitgang. Type en beeld zijn hier dus niet los van elkaar te zien.

In zijn stedenbouwkundige positionering, als het grootste in een reeks van lage gebouwen, waaroverheen een andere reeks van hoge schijven is geplant in een diagonaal, speelt het gebouw een belangrijke en originele rol. Deze rol is in de loop der tijd op geen enkele manier verzwakt. Dat het gebouw een ruimtelijke eenheid vormt met het hoge Hoofdgebouw, zoals de indieners van het monumentenverzoek beweren, is ons inziens een te beperkte beschrijving van de stedenbouwkundige betekenis van de W-Hal.

Cultuurhistorisch mag er daarbij geen enkele twijfel over bestaan dat dit gebouw, als onderdeel van de campus, een monument vormt voor de opmerkelijke naoorlogse groei en modernisering die de stad Eindhoven en de provincie Brabant na de oorlog heeft doorgemaakt. Het is een teken van een enorme sprong voorwaarts, die ook op andere plekken in de provincie uitdrukking kreeg, bijvoorbeeld in het Provinciehuis in Den Bosch van Hugh Maaskant of in het Centraal Station van Tilburg van Koen van der Gaast.

Het lijkt dus bijna onvermijdelijk dat het verzoek van de Stichting Bescherming Wederopbouwverfgoed Eindhoven gehonoreerd moet worden door de afdeling monumenten van de Gemeente Eindhoven. De monumentwaardigheid van het gebouw is moeilijk te bestrijden. Het gebouw scoort op alle punten gemiddeld tot en met uitzonderlijk, met als gemiddelde: hoog.

Deze puntsgewijze, systematische manier van kijken naar de zachte facetten van een gebouw als de W-Hal – haar cultuurhistorische, wetenschappelijke en esthetische waarden – brengt echter het gevaar van tunnelvisie en bureaucratie met zich mee. Ten eerste dienen zich de gebruikelijke dilemma's en paradoxen aan die opduiken bij beschermingsdiscussies rond gebouwen uit de wederopbouwperiode, met name die binnen het modernistische canon zijn gebouwd. Dit zijn gebouwen waarvan de eigentijdsheid en de functionaliteit de centrale waarden waren voor de architecten: het zijn omhulsels voor bepaalde functies, programma's, circulatie et cetera. Nu zou het omhulsel volledig losgezien moeten worden van de (nieuwe) inhoud en als zodanig beschermd moeten worden, niettegenstaande de totaal andere functionele eisen.

Het gebouw wordt daarbij als een statisch object gezien. Een cultuurhistorische visie op de campus als geheel dreigt dan een simpele optelsom te worden van de monumentenbeoordelingen van de afzonderlijke gebouwen. Juist vanuit cultuurhistorisch opzicht is dus de pure beschouwing van het gebouw als één historisch object onbevredigend en beperkend.

2. W-Hal als vastgoedobject in Campus 2020

Sinds 2002, toen het masterplan voor de campus uit 1995 werd stopgezet, is de TU/e bezig met een diepgravende heroverweging van haar vastgoed op deze plek. Zij heeft daarvoor gekeken naar de verwachtingen en vragen van haar gebruikers en deze door middel van scenario's, toekomstcaleidoscopen en andere strategische analysemiddelen in beleid trachten om te zetten. Uit deze analyse kwam een set van waarden voort waarmee het nieuwe vastgoed en ook toekomstige ruimtelijke scenario's beoordeeld konden worden.

De eerste cluster van waarden heeft te maken met efficiënt ruimtegebruik. De huidige W-Hal kan gezien worden als een redelijke invulling van deze waarde. Het gebouw is zeer geschikt voor het Facility sharing waarnaar men zoekt; het biedt een multifunctioneel ruimteaanbod en het staat flexibel ruimtegebruik door verschillende gebruikers toe.

Ook in de cluster kwaliteit doet het gebouw het goed. Het nodigt uit tot 24-uurs gebruik: dat blijkt uit het huidige, provisorische gebruik door allerlei studentenverenigingen en clubs. Het geeft de mogelijkheid voor het huisvesten van de gevraagde sociale en culturele voorzieningen, daarvan getuigt onder andere de tijdelijk in de W-hal gehuisveste bibliotheek. En natuurlijk prikkelt het gebouw nog steeds tot onderlinge communicatie tussen wetenschappelijke staf en studenten.

Wat betreft het imago is het echter goed mogelijk dat het gebouw niet meer aansluit bij wat men nu verwacht van een gebouw dat onderwijs en ondernemerschap uitstraalt.

Toch is een dergelijke beoordeling van de oude W-Hal nooit gemaakt. De criteria waren bedoeld als input voor de verbouwings- en nieuwbouwplannen, niet voor de beoordeling van het bestaande vastgoed. Bovendien had een dergelijke meting van de W-Hal gevergd dat men zich enigszins had verdiept in de cultuurhistorische waarden de W-Hal, in de oorspronkelijke bedoelingen van de architect en in het oorspronkelijke functioneren. Dan had men ongetwijfeld de opvallende overeenkomsten opgemerkt tussen wat men van de nieuwe gebouwen verwacht en hoe dit oude gebouw was opgezet.

De oude gebouwen zijn echter door een pure vastgoedbril bekeken op rentabiliteit, functionaliteit en imago, terwijl men in deze fase nog in zachtere termen praat over de nieuwbouw. Daardoor kan het gebeuren dat een gebouw dat blijkt te voldoen aan de meeste criteria die men aan nieuwe gebouwen stelt, toch voor de sloop wordt genomineerd.

Het is duidelijk dat een gebouw als de W-Hal voor twee heel verschillende werelden, die van monumentenzorg en die van het vastgoed, iets totaal anders vertegenwoordigt. Dit zegt overigens meer over de verhouding tussen deze twee

werelden, dan over het gebouw zelf. Een pure vastgoed benadering, vanuit de hedendaagse eisen van Campus 2020, hoe kwalitatief die ook zijn geformuleerd, levert dus ook niet de gewenste resultaten op voor de omgang met dit gebouw. Sterker nog, het versterkt het risico van kapitaalvernietiging doordat in deze benadering de mogelijke toekomstwaarde van dit historische gebouw niet aan de oppervlakte kan komen en dus ook geen rol in de beoordeling kan spelen. Deze blinde vlek van de vastgoedlogica blijkt uit het feit dat één van de korte termijn aanbevelingen uit de strategische analyse is "De ontwikkeling van multifunctioneel inzetbare huisvesting" en dat tegelijkertijd de W-Hal het eerste gebouw is dat wordt gesloopt.

3. Bredere benadering cultuur-historische waarde W-HAL/Campus TU/e

Om de discussie over de W-Hal als een historisch gebouw in een dynamische toekomst te kunnen voeren, moeten we uitzoomen van de obsessie met het object, monumentaal dan wel vastgoedtechnisch. Om de W-Hal op haar werkelijke cultuurhistorische waarde te kunnen schatten en om haar bruikbaarheid binnen Campus 2020 te kunnen beoordelen, moeten we dit gebouw vanuit een bredere context beschouwen.

Matrix & Netwerk

Ten eerste is het gebouw ontworpen volgens een zeer consequent volgehouden technisch ruimtelijke matrix die door het gehele complex van de eerste generatie is te herkennen, in de gevels maar vooral in de plattegronden. Het gaat om een grid van 12,40 meter X 12,40 meter. Alle gebouwen passen in dit imaginaire dambord patroon dat over het gehele terrein ligt; en alle gebouwen zijn ingedeeld als vermenigvuldigen of delingen van deze eenheid. De W-Hal is simpel te beschrijven als $(6 \times 12,40) \times (12 \times 12,40) = 74,40 \times 148,80$ meter, grofweg een hectare. We kunnen de W-Hal, met het om en om opgetilde dambordpatroon van het dak dus zien als een stolling van dit imaginaire grid op zo'n manier dat het voor iedereen ineens duidelijk wordt hoe de campus als geheel is opgebouwd. Het is een reusachtig didactisch diagram voor de ruimtelijke logica van de campus.

Dat betekent dat de maatvoering van het gebouw van eminent belang is, niet alleen voor het begrip van het gebouw, maar juist voor de ruimtelijke samenhang van de campus. Maar het betekent ook dat we de proporties en de plasticiteit van het gebouw eerder waarderen vanuit de maatvoering, vanuit het achterliggende systeem, dan vanuit de puur objectmatige kwaliteiten. Dat vergt een andere, wellicht minder conserverende, vorm van behoud, dan normaal voorgestaan. Hierop komen we later terug.

Ten tweede is het gebouw een centraal onderdeel in een veel groter netwerk van gebouwen, ruimtes en verkeerssystemen: de campus ontworpen door Van Embden. Dit ensemble van gebouwen is, mede door de consequent doorgevoerde maatvoering en de architectonische uitvoering, zo geïntegreerd in één systeem, dat men bijna van één gebouw kan spreken. Dit ensemble is in de eerste plaats gedacht als een ruimtelijk-functioneel en sociaal complex. Het maaiveld is voor gemotoriseerd verkeer en groen met daarop één enkele horizontale bouwlaag met gebouwen voor algemeen gebruik, zoals de collegezalen, de laboratoria, de bibliotheek en het gebouw voor werktuigbouwkunde. Boven deze laag zijn de schijven en blokken geplaatst met de gespecialiseerde afdelingen. De staf en de studenten van de afdelingen zouden zich steeds door het complex bewegen voor laboratoriumwerk, proeven of colleges in de laagbouw. Zo zouden zij gedwongen zijn elkaar tegen te komen en zou er een disciplinaire kruisbestuiving zijn afgedwongen. Een cruciaal onderdeel van dit zeer deterministische concept is het systeem van loopbruggen dat

de gebouwen op de eerste verdieping met elkaar verbindt, boven het gemotoriseerde maaiveld. Hierdoor zou de ontmoeting en de uitwisseling niet voorbehouden zijn aan de open ruimte buiten, maar zou deze worden gekanaliseerd en tot het hart van de gebouwen gaan behoren. Het had ook een merkwaardige typologische verschuiving tot gevolg, omdat de gebouwen hun entrees niet op de begane grond hadden maar op de eerste verdieping.

Voor de huidige W-hal betekent dit dat de manier waarop het gebouw is aangesloten op het systeem van loopbruggen en hoe het zich verhoudt tot de gebouwen en ruimtes om haar heen van eminent belang is. De W-Hal was immers altijd de plek waar een groot deel van de stromen samenkwamen. Deze inpassing, als een onderdeel in een motorblok, behoort tot de absolute kernwaarden van dit gebouw.

Concept

Ten derde komt de W-Hal voort uit een concept waarin ontmoeting op een precieze manier werd ingezet als de basis voor onderwijs en kennisontwikkeling. Beïnvloed door de manier waarop in het Philips Natuurkundig Laboratorium de samenwerking tussen de verschillende wetenschappelijke disciplines was geregisseerd, organiseerde Van Embden de campus zo dat de vertegenwoordigers van de verschillende afdelingen elkaar tegen het lijf moesten lopen. Dit betekende dat alle representatieve functies werden geconcentreerd aan de westzijde in de onderbouw van het Hoofdgebouw en in het Auditorium, en dat alle laboratoria en werkplaatsen aan de oostzijde kwamen. Alles werd aan elkaar geknoopt door de loopbruggen die op de eerste verdieping, maar nooit helemaal recht door, tussen en door de gebouwen liepen.

Het is interessant dat het precies regelen van wat normaliter toevallig gebeurt - de ontmoeting - in dit gebouw niet is gesneuveld in de relativistische jaren tachtig en negentig. De loopbruggen functioneren nog steeds en worden zeer gewaardeerd. Een ander belangrijk onderdeel van Van Embdens campus en van de W-Hal is de modernistische, technologische uitstraling; deze heeft een veel grotere betekenis en reikwijdte dan slechts een architectonische. Het was de bedoeling dat deze gebouwen, inclusief hun installaties, inrichting en functioneren, een geïdealiseerde versie zouden bieden van de werkelijkheid waar de jonge ingenieurs straks aan het werk moesten gaan. Het was met andere woorden een technologische microkosmos van de echte wereld, een "progressief industrieel milieu", zoals van Embden het zelf noemde, die de ingenieurs een beeld gaf van hoe de wereld eruit zou kunnen zien, dankzij hun inbreng. De W-Hal is een centraal en dominant onderdeel in dit sociaal-educatieve concept, ten eerste doordat het een verknoping is van alle loopbruggen en ten tweede omdat het "progressief industriële milieu" hier op de meest transparante en haast theatrale wijze was gechoreografeerd. Het puur functionele en het symbolische vallen hier samen in één ruimte.

Wellicht het belangrijkste deel van het concept voor de campus en de W-Hal is dat het hier gaat om een model voor de maatschappij, een stuk sociaal-culturele

infrastructuur, maar ook om een droom van het positieve effect dat techniek en ontwerp op de samenleving kunnen hebben. Het is een ambitie en een optimisme die we nu nog zelden tegenkomen in architectuur of in de kennisindustrie, maar wel één die nog steeds zeer relevant en zeer inspirerend kan zijn.

Intermezzo: W-Hal als Fun Palace

Naast het objectmatige, het netwerkachtige en het conceptuele is er een vierde dimensie waarin de W-Hal besproken kan worden. Het is een kwaliteit die de architect niet bewust heeft gezocht, maar die te maken heeft met de tijd waarin het gebouw ontstond en werd gebruikt. De enorme, met een vederlichte technische constructie overdekte hal heeft in de tweede helft van de twintigste eeuw een grote symbolische lading gekregen, als een plek waar de creativiteit en de onvoorspelbare gedragingen van de massa tot uiting kunnen komen. De grote fabriekshal gevuld met allerlei activiteiten staat voor vrijheid, lichte opstandigheid zelfs, voor jeugd en voor het experiment. Het is bijna een architectonisch type geworden en is als zodanig volledig verbonden met mei '68 in Parijs. Het eerste voorbeeld waren de door de marktkooplui verlaten Halles in het centrum; hier werden tegen-universiteiten gesticht, tentoonstellingen gehouden en concerten. Onder de stalen en glazen constructie ontwikkelde zich een nieuw type vrijheid en een nieuw type ruimtegebruik. Het werd opgepikt en was soms reeds voorspeld door architecten als Cedric Price in Londen met zijn Fun Palace: een gigantische stalen fabriekshal-achtige constructie waarin allerlei ruimtes en objecten vrij hingen of stonden, als directe vehikels voor en uitdrukking van de nieuwe wilde creativiteit van Swinging London. Ook onze eigen Frans van Klingeren was deze filosofie toegedaan toen hij de Meerpaal in Dronten bouwde; een cultuurcentrum dat louter uit een gigantische industriële shed bestond, met daarin allerlei plekken voor de meest uiteenlopende activiteiten. Het was de bedoeling dat de gebruikers last van elkaar zouden hebben, zodat ze elkaar zouden beïnvloeden en zodat vernieuwende culturele activiteiten zouden ontstaan. Talloze voorbeelden van dit type gebouwen zijn gemaakt -en meestal snel weer dichtgezet omdat het gebouw zelden goed functioneerde binnen de conventies van gebouwbeheer en rentabiliteit.

Het huidige gebruik van de W-Hal laat iets zien van deze ongezochte vrijheid; het is nu al een uiterst merkwaardige maar potentieel vruchtbare mix van het officiële en het vrije, het institutionele en het triviale geworden, dankzij het vertrek van de oorspronkelijke functies. Onder één dak en binnen één blikveld vinden we een boogschuttervereniging, een bibliotheek, een Japanse en een Afrikaanse studentenvereniging, werkplaatsen, et cetera. De ontmoeting als kernfunctie van dit gebouw heeft zich getransformeerd van een uiterst geregisseerde ontmoeting, naar een ongeplande, vrije ontmoeting van activiteiten en groepen, à la de jaren zestig. Uiteraard is dit een provisorisch en niet echt optimaal gebruik; maar het laat iets zien van de automatische zelfprogrammering waar deze gebouwen toe uitnodigen. Het is een type gebouw met een respectabele traditie in de twintigste eeuw. We moeten het erkennen als één van de mogelijke in te zetten kwaliteiten van de W-hal.

Behoudsscenario's gebaseerd op cultuurhistorische dimensies

Zoals hierboven beschreven kan de W-Hal op drie verschillende manieren als cultuurhistorisch erfgoed worden beoordeeld: objectmatig, netwerkachtig en conceptueel. Afhankelijk van welke nadruk men wil leggen, komt men op een specifiek scenario voor behoedzame omgang met het erfgoed.

Monument

Als men het gebouw – net als de Stichting Bescherming Wederopbouwverfgoed Eindhoven – vooral wil beschouwen als een architectonisch monument, dan is er eigenlijk maar één mogelijkheid. Dan moet het gebouw integraal worden behouden en gerestaureerd als een fysiek artefact, inclusief de constructie, de gevelmaterialen, de inrichtingselementen en de detaillering. Cruciaal voor een dergelijke benadering is dat er een bestemming voor het gebouw wordt gezocht die het niet noodzakelijk maakt om het gebouw te veranderen, dicht te zetten, onzichtbaar of ontoegankelijk te maken. Dit is verreweg de meest ambitieuze en tegelijkertijd meest beperkende manier om met het gebouw om te gaan: als een museumstuk.

Knoop in netwerk/onderdeel van matrix

Als men daarentegen de W-hal beschouwt als een onderdeel van een netwerk en van de ontwerpmatrix waaruit de gehele campus voortkomt, dan moet men andere nadrukken leggen bij de omgang met het erfgoed. Het gebouw moet dan als een technisch landschap worden beschouwd, met haar eigen systeem van maatvoering en looplijnen, waar men iedere ingreep in zal moeten integreren. Dan bouwt men voort op de logica die is geïntroduceerd door Van Embden, in plaats van dat men het 'toevallig' gestolde gebouw zelf heilig verklaart. Het geeft een zekere vrijheid, maar legt ook aan toekomstige architecten en gebruikers een hele reeks regels en systemen op, alsof Van Embden nog steeds een virtuele, maar zeer actieve supervisor is.

Conceptueel monument

Als men tenslotte de W-Hal vooral beschouwt als een onderdeel in een educatief en sociaal concept, dan betekent behoedzame omgang met het erfgoed weer iets heel anders. Dan moeten de gebruikers en de architecten reflecteren op de oorspronkelijke waarden (het "progressieve industriële milieu") waar dit gebouw uit voortkomt en hier een eigentijdse interpretatie van geven, met een vergelijkbare vooruitstrevendheid en ambitie als Van Embden destijds in het plan legde. Of hierbij het fysieke erfgoed van de W-Hal wordt behouden of niet is dan eigenlijk een bijzaak. Deze variant lijkt de meeste vrijheid te bieden voor toekomstige ontwikkeling, maar daar ligt tegelijkertijd het gevaar. Het risico van lippendienst aan allerlei hooggestemde ambities, terwijl er in feite een zeer conventioneel gebouw volgens zeer veilige normen wordt neergezet, ligt bij deze benadering op de loer.

Op basis van deze drie scenario's voor de omgang met de W-Hal als cultuurhistorisch erfgoed adviseren wij niet voor één van deze scenario's een exclusieve keuze te

maken. Dat heeft twee redenen. Ten eerste is ieder scenario strijdig met óf de monumentenmatrix van de Dienst Monumenten, óf gaat hij in tegen de belangen en de waarden zoals de TU/e deze heeft vastgelegd in het Masterplan Campus 2020. Een dergelijke rechtlijnige keuze zou daarmee opnieuw een tegenstelling en een impasse creëren.

De tweede reden is inhoudelijk van aard: een keuze voor één van de drie scenario's zou een verregaande reductie van het gebouw betekenen tot slechts één van haar karakteristieken, en daarmee eigenlijk nooit als behoedzame omgang beschreven kunnen worden. Het behandelen van de W-Hal als een klassiek monument met alle restauratie en behoudstaken die daaruit voortvloeien, betekent een respectloze houding ten opzichte van de oorspronkelijke dynamiek en ambitie van dit gebouw, en een veronachtzaming van de rol van het gebouw als een onderdeel in een veel groter geheel. Als we het gebouw puur behandelen als een uitsnede uit een rationeel logisch matensysteem en als een knoop in een netwerk, veronachtzamen we enerzijds de puur fysieke en esthetische kwaliteiten van het object, en anderzijds de ziel van de W-hal als een sociale condensator en een educatie en ontmoetingsmachine. Als we tenslotte de W-hal slechts zien als de afspiegeling van een idee of een concept, dan vergeten we hoe het ook een echt gebouw is geweest en kan blijven, waarin vakmanschap en vernuft is geïnvesteerd, dat ons als een fysiek artefact nog steeds voor verrassingen kan stellen.

Essentiële aspecten

Wij adviseren dan ook om het gebouw te bekijken vanuit deze drie dimensies tegelijkertijd en op basis daarvan tot een inschatting te komen van wat de absoluut essentiële elementen zijn van het gebouw, die nodig zijn om het te laten voortbestaan als een monumentaal object, een knoop in een netwerk en onderdeel van een matrix, en tegelijkertijd als een sociaal-educatief concept.

Wij komen dan tot de volgende indeling.

Essentieel voor het gebouw als architectonisch erfgoed is:

De constructie, zowel de transparante gevels als de opgespannen draagconstructie

De om en om verhoogde daken en het resulterende daklandschap

De verhoogde galerijen door het gebouw

De visuele openheid binnen het gebouw

Essentieel voor het gebouw als knoop in een netwerk en onderdeel van een matrix is:

De zichtbare maatvoering in de plattegrond en aan de gevel

De aansluiting via galerijen op de andere gebouwen

De centrale en vrije positie temidden van de andere gebouwen

Essentieel voor het gebouw als een sociaal-educatief concept is:

Een centrale rol in de programmering van de campus

Functies en voorzieningen die te maken hebben met ontmoeting

All purpose functies

Een hedendaags "progressief-industrieel" milieu, dat wil zeggen een sfeer en invulling die dynamisch is, niet opgepoetst, met veel 'echte' activiteiten, proefopstellingen en tentoonstellingen.

Bandbreedte

Het masterplan voor de campus uit 1995 en het plan Campus 2020 geven nog steeds de grote lijnen weer voor wat er met de W-Hal zal gebeuren. Het masterplan geeft de ruimtelijke uitgangspunten, Campus 2020 geeft vooral de programmatische context.

Er vallen twee dingen op. Ten eerste zijn de belangrijkste ruimtelijke en conceptuele agendapunten die nu gelden verwant aan de concepten en ruimtelijke ideeën achter de oorspronkelijke campus van Van Embden. Men wil een compacte campus en men wil een opzet die zo is geprogrammeerd en ingericht dat ontmoeting en uitwisseling worden uitgelokt en gefaciliteerd. Ten tweede valt op dat men op een geheel andere manier nadenkt over de rol van het maaiveld in het vervullen van deze wensen. Waar Van Embden het maaiveld zag als iets voor auto's en expeditie, en de ontmoeting liet afspelen in de loopbruggen en in de gebouwen op de eerste verdieping, richt men zich nu op een looper, een lange strook van zorgvuldig ingerichte en geprogrammeerde openbare ruimte op maaiveld, waaraan de belangrijkste gebouwen hun voorkeur zullen hebben. Dit zet uiteraard het hele systeem van loopbruggen en daarmee de interne logica van de meeste campusgebouwen van de eerste twee generaties zwaar onder druk.

De locatie W-Hal speelt een belangrijke rol aan deze looper, als een multifunctioneel gebouw waarin allerlei gedeelde en openbare, liefst 24-uurs activiteiten zouden moeten plaatsvinden. De vraag is nu heel concreet: als we uitgaan van deze stedenbouwkundige context, van de waarden die Campus 2020 verwacht van haar vastgoed en van de hierboven beschreven essentiële kwaliteiten van de W-Hal als cultuurhistorisch erfgoed, welke bandbreedte blijft er dan over om hier te bouwen?

Frequently Asked Questions

Dit kan het beste worden geïllustreerd aan de hand van een aantal mogelijke voorbeelden voor een gebouw ter plekke van de W-Hal aan de loper in het centrum van de compacte campus. Ieder voorbeeld wordt beoordeeld naar de mate waarin het beantwoordt aan de drie sets van essentiële aspecten voor een ons inziens behoedzame omgang. Wij doen dit in de vorm van mogelijke FAQ's (frequently asked questions) die de architecten (belast met een ontwerp voor de W-hal of de W-hal locatie) zouden kunnen stellen om te weten of ze op het goede pad zitten.

1. Is het mogelijk een gebouw bovenop de W-Hal te zetten?

Ja, mits het gebouwwolume loskomt van het daklandschap, zoals bijvoorbeeld de hoogbouw van het World Trade Center op het beursgebouw aan de Coolsingel in Rotterdam. Ook hier ging het om een beschermd monument op een toplocatie. Door grote kolommen dwars door het dak te boren en daarop een losstaande toren te construeren zijn nieuwbouw en oudbouw nu als duidelijke complementaire delen los van elkaar te zien.

2. Is het mogelijk verschillende nieuwe ruimtes in de W-Hal te bouwen?

Ja, mits deze gebouwen zich in vorm en uitstraling duidelijk onderscheiden van de architectuur van de W-Hal en zich als losse objecten in de grote 'technische tent' voordoet. Voorbeelden van gebouwen in een gebouw zijn het reclamebureau Kesselskramer, een speelse verzameling objecten en ruimtes onder het gewelf van een zeer monumentale neogotische kerk in de Jordaan in Amsterdam. Een ander voorbeeld is de geheel glazen concertzaal in de Beurs van Berlage in Amsterdam.

3. Mag men delen van de W-hal geheel afbreken?

Ja, mits men zich beperkt tot segmenten die men uit het gebouw haalt en mits men zich daarbij aan het matensysteem van 12,40 X 12,40 houdt. Het is dus mogelijk enkele van de kubussen waar het gebouw uit lijkt te zijn opgebouwd 'eruit te tillen' en daarmee het gebouw opener, korter of smaller te maken. Het verdient de voorkeur als men de lengte en breedte intact laat en er hier en daar een blok uithaalt.

4. Mag men tegen de W-hal aanbouwen?

Nee tenzij de aanbouw zich als een duidelijk apart volume aandient, een sterk contrast vormt met de W-Hal en zo min mogelijk de gevel aan het zicht onttrekt.

5. Mag men het gebouw strippen en opnieuw inrichten en bekleden?

Nee, want in tegenstelling tot Vertigo gaat het hier niet om een zware betonconstructie met een duidelijk volume, maar om een tentachtig gebouw,

waarvan de transparantie, de lichtheid en de maatvoering cruciaal is.

6. Mag men het gebouw een nieuwe gevel geven?

Ja, mits deze gevel zich houdt aan de maatvoering, een zekere transparantie heeft en het exoskelet van de opgespannen draagconstructie intact laat.

7. Hoe moet het gebouw aan de loper geplaatst worden?

Niet met een klassieke frontale ingangspartij aan de loper. Het verdient de voorkeur om de W-hal, daar waar het overlapt met de loper, 'uit te dunnen' tot een draagconstructie met een glazen dak. Op die manier kan het als een stationsoverkapping of een markthal een deel van deze drukke openbare ruimte overkappen, zodat op natuurlijke wijze een ontmoetingsplaats zal ontstaan, met een vloeiende overgang tussen de openbare faciliteiten in de W-hal en de openbare ruimte van de loper. Hier zal de metafoor van de campus als marktplaats, zoals deze is verwoord in de strategische analyse Campus 2020, het meest overtuigend worden.

Conclusie

Wij zijn tot de volgende observaties en adviezen gekomen voor de omgang met de W-Hal als cultuurhistorisch erfgoed:

Het is belangrijk dat de TU/e een eigen visie ontwikkelt op zowel de campus als op de W-Hal vanuit cultuurhistorisch perspectief.

Het is belangrijk dat de TU/e daarbij ontstijgt aan enerzijds de beperkende blik van monumentenzorg en anderzijds die van het vastgoed en de projectontwikkeling.

Met een dergelijk eigen verhaal kan de TU/e een overtuigend antwoord geven aan de afdeling monumenten van de gemeente Eindhoven waar het gaat om behoedzame omgang met erfgoed, en tegelijkertijd zelf het initiatief in handen terugnemen in dit proces.

De W-Hal als cultuurhistorisch erfgoed moet in een breed perspectief worden geplaatst van zowel de monumentwaardigheid als object, als knoop in een netwerk en onderdeel van een matrix, en als uiting van een ambitieus concept over educatie, ontmoeting en vooruitgang.

Vanuit deze drie niveaus moet op een strategische wijze worden vastgesteld welke aspecten van de W-hal absoluut essentieel zijn voor een aanpak waarin de nieuwbouw ambities en de ambities om behoedzaam met het erfgoed om te gaan samenkomen.

De W-Hal biedt genoeg aanknopingspunten om op een zeer eigentijdse manier ingepast te worden in het masterplan Campus 2020. Het hoeft niet geheel gesloopt te worden en hoeft niet als integraal monument bewaard te worden. Wat wel van belang is, is dat men vanuit de hierboven opgesomde essentiële aspecten van de W-Hal tot duidelijke regels en aanwijzingen voor de (ver)nieuwbouwarchitecten komt voor hun omgang met het gebouw.

Een verrassende en fantasierijke combinatie van oud en nieuw ter plekke van de W-Hal doet potentieel meer voor de eigentijdse en karaktervolle uitstraling van de TU/e als een centrum van innovatie en uitwisseling, dan een geheel nieuw gebouw.

Rotterdam, 5 Mei 2007

Crimson
ARCHITECTURAL HISTORIANS